

Prisikėlimo apygardos vadas Juozas Paliūnas-Rytas. Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių

JUOZAS PALIŪNAS-RYTAS

1915 05 01–1952 10 01

Juozas Paliūnas gimė 1915 m. gegužės 1 d. Raseinių aps. Betygalos vls. Tilindžių k. ūkininkų Jurgio Paliūno ir Onos Masytės-Paliūnienės šeimoje. Buvo jauniausias iš 9 vaikų (kartu augo septyni broliai ir viena sesuo).

Paliūnų šeima. Iš kairės sėdi: sesuo Palmyra, brolis Petras, motina Ona Masytė-Paliūnienė, tėvas Jurgis, brolis Antanas, šalia priklaupęs Juozas Paliūnas. Iš kairės stovi broliai Kazys, Mečislovas, Boleslovas, Jonas, Vladas. Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių

1939 m. vedė Viktoriją Petrėytę. 1942 m. šeima susilaukė sūnaus Algio, 1945 m. – dukters Aušros.

Į rezistencinę veiklą J. Paliūnas įsitraukė nacių okupacijos metais. 1944 m. pavasarį tapo Lietuvos laisvės armijos (LLA) nariu. Tų pačių metų rudenį, sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą, pasitraukė į mišką ir tapo Vlado Pabarčiaus būrio partizanu. Kovos krikštą gavo 1944 m. gruodžio 16 d. Kėdainių aps. Krakių vls. Paliepių miške įvykusiose kautynėse.

Per aštuonerius metus J. Paliūnas nuėjo sunkių išbandymų kupiną partizaninės kovos kelią. 1947 m. paskirtas Jungtinės Kęstučio apygardos Povilo Lukšio rinktinės vado pavaduotoju, jis ryžtingai telkė pakrikusius dalinius, kai tų metų rudenį dėl išdavysčių į priešo rankas pateko rinktinės vadas Antanas Ragauskas-Ragelis. 1948 m. balandžio mėn. įkūrus Prisikėlimo apygardą, P. Lukšio rinktinė tapo jos sudedamąja dalimi ir pradėta vadinti Maironio rinktinė. Iš buvusių P. Lukšio rinktinės rajonų naujasis rinktinės vadas Povilas Morkūnas-Černius, Drakas suformavo stiprų Kudirkos (vėliau – Mindaugo) rajoną, kurio vadu paskyrė J. Paliūną. 1949 m. rugpjūčio 1 d. P. Morkūną-Rimantą paskyrus Prisikėlimo apygardos vadu, naujuoju Maironio rinktinės vadu tapo jo pavaduotojas, Mindaugo tėvūnijos vadas J. Paliūnas-Rytas.

Šios rinktinės teritorijoje dažnai bazavosi Prisikėlimo apygardos štabas, vyriausiosios partizanų vadovybės pareigūnai. Per ją vadovybė palaikė ryšius su Vyčio, Kęstučio apygardomis, Pietų Lietuva. Čia buvo spausdinamas apygardos laikraštis „Prisikėlimo ugnis“, kurį redagavo pats J. Paliūnas. Maironio rinktinė tapo stipriu, gerai organizuotu, drausmingu partizanų junginiu. Pats rinktinės vadas buvo narsus, patyręs kovotojas, dalyvavęs daugelyje kautynių, keletą kartų sužeistas. 1949 m. birželio 20 d. J. Paliūnas buvo apdovanotas Pasižymėjimo lapu, jam suteiktas partizanų leitenanto laipsnis. J. Paliūnas daug dėmesio skyrė kariniam kovotojų rengimui, leidybai. 1949 m. jis nurodė visuose būriuose surengti 42 valandų trukmės karinio mokymo kursus, dažnai pats inspektuodavo dalinius. 1950 m. užrašė savo atsiminimus, kurie apėmė ankstyvąjį jo rezistencinės veiklos laikotarpį – 1941–1949 metus.

Pirmas iš kairės Prisikėlimo apygardos Maironio rinktinės štabo viršininkas Aidas-Vaidila (slapyv.) su rinktinės vadu Juozu Paliūnu-Rytu rengia dokumentus. Iš Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių

1951 m. rugpjūčio 1 d. J. Paliūnas buvo paskirtas Prisikėlimo apygardos vadu. Šias pareigas jis perėmė sunkiu metu: apylinkėse siautėjo MVD kariuomenė, agentai smogikai. Iš karto teko rūpintis štabo atkūrimu. Trūko tinkamų štabo pareigūnų, reikėjo ieškoti naujų žmonių. Tuo metu į apygardos veiklos rajoną, Pernaravos ambulatoriją, dirbti MGB pasiuntė gydytoją Vytautą Remeiką (agentas Čestnyj). Be V. Remeikos, į apygardos štabo paiešką buvo įsitraukę ir daugybė kitų agentų, tačiau MGB daugiausia vilčių dėjo būtent į jį. Žiedas, kuriame atsidūrė J. Paliūnas, vis siaurėjo.

Partizanų gretoms retėjant, 1952 m. gegužės 20 d. Prisikėlimo apygarda buvo panaikinta. J. Paliūnas vėl tapo P. Lukšio rinktinės (pervardinta 1952 m. vasario 16 d.) vadu. 1952 m. liepos mėn. į rinktinės štabą jis priėmė V. Remeiką.

1952 m. rugsėjo 30 d. V. Remeikai pavyko apnuodyti kartu buvusį partizanų Praną Prūsaitį, tačiau patyręs partizanas dar spėjo nušauti agentą. Vis dėlto J. Paliūno tai neišgelbėjo: tą pačią dieną suimtas partizanas Leonas Juška-Kariūnas nurodė tikslią štabo bunkerio vietą. Spalio 1 d. čekistai apsupo rinktinės štabo bunkerį, įrengtą Padotnuvėje, Petro Krutkio sodyboje. Nenorėdamas pasiduoti, J. Paliūnas-Rytas nusišovė.

Manoma, kad J. Paliūno palaikai buvo užkasti netoli Dotnuvos miestelio stribų būstinės buvusioje slėptuvėje. 1990 m. Dotnuvos vidurinės mokyklos mokytojas Kęstutis Tamašauskas kartu su dotnuviškiu Mykolu Burneika kasinėjimų metu rado šią slėptuvę ir atkasė šešių partizanų palaikus. Juos 1990 m. rugsėjo 1 d. palaidojo miestelio kapinėse. Kadangi tyrimai nebuvo vykdyti, negalima teigti, kad iš užkasimo vietos į kapines buvo perkelti ir J. Paliūno palaikai.

Antkapinis paminklas 1990 m. iš užkasimo vietos perkeltiems ir šiose kapinėse, kaip manoma, palaidotiems 1951 m. liepos 7 d. Dotnuvos r. Sosių miške žuvusiems Vyčio apygardos Briedžio rinktinės partizanams Liudvikui Augui-Vienūziui, Boleslovui Klimui-Karijotui, Valerijonui Rabačiauskui-Pavasariui, Vincui Sereikai-Jokeriui, 1952 m. spalio 1 d. Padotnuvio k. žuvusiam Prisikėlimo apygardos vadui Juozui Paliūnui-Rytui, neatpažinti moteriai, taip pat jam žintiems kitiems Dotnuvos žemėje žuvusiems partizanams atminti. Bendras paminklo ir atminimo lentos jame vaizdas. Kėdainių r. Dotnuvos mstl. kapinės. Atidengtas 1991 m. lapkričio 17 d. Aut. arch. V. Kundrotas. A. Malinauskaitės nuotr., 2003 m.

1997 m. gruodžio 22 d. J. Paliūnui pripažintas kario savanorio statusas, Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. gegužės 19 d. dekretu jam suteiktas pulkininko laipsnis, 1999 m. gegužės 18 d. dekretu apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinas (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžius) (po mirties).

LGGRTC medžiaga
(Pagal Aurelijos Malinauskaitės sudarytą knygą „Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje“, A. Malinauskaitės ir Dariaus Juodžio sudarytą knygą „Partizano keliu, Partizano Juozo Paliūno-Ryto prisiminimai“ 2012 m. parengė Rūta Trimonienė)